

PROTESTBEVEGELSE ELLER NYTT KIRKESAMFUNN?

DE FØRSTEFØDTE LÆSTADIANERE TAR
SAKRAMENTENE I EGNE HENDER

AV TORGEIR NORDVIK

Denne artikkelen handler om relasjonen mellom Den norske kirke og den delen av den læstadianske bevegelsen som kalles de førstefødte. I 2000 besluttet de førstefødte å la sine predikanter forrette dåp og nattverd i bevegelsens egne forsamlingshus, og innenfor rammen av forsamlingenes ordinære møter. Vedtaket var et sterkt signal om et oppbrudd fra kirkens sakramentsforvaltning. Artikkelen sikter mot å klargjøre hva som likevel holder bevegelsen tilbake i forhold til å etablere seg som et eget kirkesamfunn.

Denne artikkelen handler om relasjonen mellom Den norske kirke (Dnk) og den delen av den læstadianske bevegelsen som kalles de førstefødte. Bevegelsens offisielle navn er Den opprinnelige apostoliske læstadianske lutherske førstefødtes forsamling (heretter de førstefødte). Konkret er det ritualene dåp, nattverd og konfirmasjon som omhandles, i hovedsak dåpen. De siste ti årene har vi vært vitne til en stadig mer aktiv holdning fra denne gruppen læstadianere angående de kirkelige handlingene. I tiden 2000–2004 fremtrer ritualene som kontroversielle berøringspunkter mellom kirken og de førstefødte. Dette skjer innenfor rammen av et utviklingsløp der de førstefødte beveger seg mot økende grad av selvstendighet uten å gå til det skritt å forlate kirken. Artikkelen sikter mot å klargjøre hva som holder bevegelsen tilbake i forhold til å etablere seg som et eget kirkesamfunn. Ved å videreføre sitt kirke-

medlemskap kan de førstefødte vedlikeholde sin identitet i et motsetningsforhold til Dnk, verne bevegelsens lederstruktur, motvirke indre splittelser, og skjerme bevegelsen mot utviklingen i det moderne samfunnet.

I 2000 besluttet de førstefødte å la sine predikanter forrette dåp og nattverd i bevegelsens egne forsamlingshus, og innenfor rammen av forsamlingenes ordinære møter (Møtereferat 2.8.2000). Vedtaket var et sterkt signal om et oppbrudd fra kirkens sakramentsforvaltning. Samtidig forelå det et sterkt ønske hos ledelsen hos de førstefødte om å fortsette som medlemmer i Dnk. Dåp og nattverd er ifølge Dnks bekjennelsesskrifter, ritualer som er konstituerende for kirken (Grane 1972:77). Dåpen er særlig viktig fordi den også gir medlemskap i kirken som institusjon. De kirkelige handlingene i statskirken følger ritualer som er fastsatt av kongen, og de utføres normalt av prester som er utpekt til denne tjenesten i kraft av offentlig ordinasjon (Kirkerådet 2010). På denne bakgrunnen hadde læstadianernes beslutning stor symbolkraft og rammet kirken på et følsomt område.

SPØRSMÅLSSTILLING OG TEORI

Etter at dissenterloven ble innført i 1845 har det i prinsippet vært mulig å etablere egne kirkesamfunn i Norge. De førstefødte tok i år 2000 et steg i retning av større selvstendighet i forhold til Dnk ved å vedta å innføre en egen sakramentsforvaltning. Samtidig la de en strategi overfor Dnk for å kunne fortsette sitt medlemskap. Hvilke drivkrefter i bevegelsen virker i retning av økt selvstendighet, og hva er det som fortsatt binder de førstefødte til Dnk?

De førstefødtes posisjon som kritisk bevegelse innenfor rammen av statskirken, har stilt bevegelsen i et vedvarende motsetningsforhold til kirkens ledelse. Foucault definerte makt som et relasjonelt fenomen, og hevdet at ”der hvor det er makt, er det motstand” (Foucault 1999:106). Sett i dette perspektivet eksisterer og synliggjøres maktforholdene i kraft av motstandspunkter innenfor et nettverk av relasjoner. Dersom man anvender denne synsmåten på relasjonen mellom kirken og de førs-

tefødde, kan man si at der kirkeledelsen utøver makt, utøver de førstefødte motmakt gjennom protest og kritikk av kirkens teologi og praksis. Kritikken har så langt ikke ført til brudd, selv om de ytre betingelsene ligger til rette for å etablere et eget kirkesamfunn. Når bevegelsen mot løsrivelse stopper opp, antar jeg at dette først og fremst skyldes reservasjoner innad i bevegelsen.

De førstefødte har siden 1800-tallet utformet en selvstendig identitet med egne predikanter og egne forsamlingshus. Samtidig har bevegelsen holdt fast ved kirken som institusjon. Niels Åkerstrøm Andersen hevder, med referanse til Koselleck, at konstruksjon av kollektive identiteter alltid skapes innenfor rammen av asymmetriske relasjoner mellom oss og dem (Andersen 1999:72). Ifølge Koselleck (1985 sitert hos Andersen) innebærer differensieringen mer enn å kunne identifisere og benevne sin egen gruppe. Den meningsproduksjonen som følger av differensieringen (propaganda, programerklæringer, etc.) er en medvirkende faktor i gruppedannelsen, og bidrar til at gruppen kan fungere og være operativ. Kirken, og kirkens ledelse, har fungert som ”de andre” i dannelsen av den læstadianske identiteten. Tilhørighet til kirken synes å gi de førstefødte mulighet til fortsatt å kunne bekrefte sine egne troende predikanter som motstykker til kirkens prester, og mulighet til fortsatt å kunne klassifisere sin egen menighet av sanne troende som forskjellig fra statskirkens menigheter. På den måten oppnår de førstefødte å gi legitimitet til sin virksomhet, styrke det interne samholdet og hindre indre splittelser.

Når de førstefødte på 2000-tallet løser på båndene til kirken blir det viktig for bevegelsen å få hånd om sakramentene. Dette tyder på at bevegelsen ivaretar og utvikler sin identitet ved å utvide sin rituelle kompetanse. Forvaltningen av dåp og nattverd får som funksjon å konsolidere ledernes makt, og derved sikre bevegelsen fortsatt stabilitet gjennom endringsprosessen.

Jeg vil i det følgende gjennomgå saksgangen i tiden 2000–2004 der læstadianere argumenterer mot Dnk, i en prosess der de selv tar hånd om ritualene og beveger seg fra sin identitet som vekkelsesbevegelse til å fremstå som et tilnærmet eget kirkesamfunn. Fremstillingen bygger

også på svensk materiale. Dette fordi dette materialet bidrar til å belyse de førstefødtes organisering og lederstruktur.

MATERIALET

Drøftingen av forholdet mellom de førstefødte og Dnk bygger primært på offentlig korrespondanse i form av brev, e-post og møtereferater. Eldre korrespondanse viser at de førstefødte har stilt seg kritisk til Dnk, også i forkant av avgjørelsen i år 2000.

Brev fra de førstefødte til kirken

De førstefødtes argumentasjon fremkommer av tre brev fra de førstefødtes forsamling til henholdsvis Sør-Hålogaland bispedømmeråd (7.10.1982), Dnk v/Kirkerådet (20.8.1995) og til bispekollegiet/Dnk (31.3.2001). Disse brevene finnes i Sør-Hålogaland biskops arkiv i Bodø. I brevet fra 1982 foreslår de førstefødte salmer til ny Norsk salmebok som ble utgitt i 1985. Brevet fra 1995 refererer til spørsmålet om homofili og er sterkt kritisk til kirkens standpunkt i homofilisaken. Som vedlegg til dette brevet fulgte en uttalelse om homofili som var en direkte oversettelse av et brev fra de svenske førstefødte til Svenska kyrkan.

I brevet til bispekollegiet (31.3.2001) begrunner de førstefødte sin beslutning om å holde dåp og nattverd i egen regi. Deretter følger en punktvis redegjørelse for de førstefødtes syn på sakramentene. Til slutt i brevet trekkes konsekvensene:

Sakramentene som vi er avhengige av, og som vi i tiltagende grad og på stadig flere steder ikke får nyte i frihet i kirken, må vi ta i egne hender. [-]
Vi ser det slik at så lenge vi er tilsluttet kirken må også de foreldre som ønsker det, få innført sine barn i kirkens dåpsregister.

Alle disse brevene er undertegnet av to eller flere predikanter.

Kirkens saksbehandling

Kirkens interne saksbehandling startet med to brev fra henholdsvis

soknepresten i Ankenes (12.9.2000) og prosten i Ofoten (8.11.2000) til Sør-Hålogaland biskop. Biskopen avklarer hva som er kirkens praksis i et brev til prestene (2.9.2004). En tilsvarende korrespondanse finnes i arkivet til Nord-Hålogaland biskop i Tromsø. Biskopen avklarer kirkens praksis i brev (5.3.2003) til presteskapet på bakgrunn av en henvendelse fra soknepresten i Grønnåsen (17.9.2002). De førstefødte er ikke oppført på kopilistene i biskopenes brev. Det fremgår ikke av korrespondansen hvorvidt de førstefødte ble orientert om kirkens holdning til deres nye praksis.

Møtereferater

Det foreligger møtereferat fra de førstefødtes møte i Gratangen (2.8.2000) som grunngir de førstefødtes vedtak og viser deres strategi overfor kirken. Et referat fra et møte mellom biskopen i Sør-Hålogaland og de førstefødte (17.2.2001) gir innblikk i partenes argumentasjon og gjensidige tilnærming til hverandre. Sør-Hålogaland biskop hadde møte med sine prester (25.8.2004), og referatet fra dette møtet dokumenterer prestenes holdning i saken. Alle disse dokumentene finnes i biskopens arkiv i Bodø.

Svensk korrespondanse

I et brev (9.12.2000) fra Den vesterländska læstadianske församlingen (de førstefødte i Sverige) til biskopen i Luleå, begrunner församlingen sin beslutning om selv å forvalte sakramentene. Det framgår av brevet at biskopen og forsamlingslederne på forhånd hadde ført samtaler over tid, senest i 1999. I sitt svarbrev (4.1.2001) redegjør biskopen for kirkens teologi og nye kirkeordning. Han gjør det klart at ifølge kirkeordningen skal dåp og nattverd utføres av en som har oppdrag som prest i kirken. ”I fall där någon familj önskar sitt barn registrerat i kyrkans böcker efter dop i er (læstadianernes) ordning, så kommer det att noteras men med tillägget ’efter annan ordning.’” Disse to brevene finnes i biskop Backlunds arkiv i Landsarkivet i Härnösand.

Den samlede korrespondansen dokumenterer at de førstefødte i Norge har hatt løpende kontakt med församlingen i Sverige. Argumenta-

sjonen er den samme. I 2000–2001 er prosessen mer avklart på svensk side. I Norge gjenstår det kritiske spørsmål knyttet til dåp, medlemskap og kirkebokføring. Til forskjell fra sine kolleger i Norge skriver biskopen i Luleå et eget svarbrev til læstadianerne der han gir en redegjørelse om Svenska kyrkans teologi og ordning. Dette kan være tilfeldig, men det kan også henge sammen med at Svenska kyrkan fra 1.1.2000 endret sin relasjon til staten, og at Den vesterländska församlingen, Svenska kyrkan, og den svenske staten hver for seg fremsto mer autonome enn i tilsvarende relasjoner i Norge.

Annet materiale

Læstadianernes utadrettede selvpresentasjon er dokumentert i to brosjyrer (1992) og (2010), samt i en annonse i Lofotposten (23.7.2004). Jeg har også benyttet de førstefødtes ritual for dåp, nattverd og konfirmasjon. Disse finnes i biskopens arkiv i Bodø som vedlegg til korrespondansen med de førstefødte.

SAKSGANGEN 2000–2004

Den 25. februar 2000 ble det arrangert et møte i Narvik mellom predikanter fra Gällivare i Sverige (de eldste i Lappmarken) og predikanter fra forsamlingene i Ofoten og Lofoten (Vest-Norges predikanter). Møtet konkluderte med ”at det beste for de kristne ville være om forsamlingene nå tar sakramentene ut av Kirken, samt forestår konfirmasjon i egen regi.” Avgjørelsen ble begrunnet med ”den utglidning som skjer i den Svenske Kirke og i den Norske Kirke – bort fra Skrift og Bekjennelse” (Ref. 2.8.2000).

Møtet i Narvik mellom de ledende predikantene i Norge og de eldste i Sverige, ble etterfulgt av et møte i Gratangen i Sør-Troms der 46 predikanter og ledende personer deltok (Ref. 2.8.2000). Deltakerne på dette møtet sluttet opp om de eldstes anbefaling om å ”ta sakramentene ut av kirken” og forvalte dem ”i egne hender.” Vedtaket markerte et brudd i forhold til de førstefødtes 150-årige tradisjon om å slutte opp om kirkens ritualforvaltning, og møtelederen karakteriserte vedtaket

ifølge referatet som historisk. I forsamlingen knyttet det seg spenning til hvordan de besluttende organ i Dnk ville forholde seg til vedtaket. En del unge foreldre i forsamlingen hadde på forhånd uttrykt bekymring for at barna deres ville bli stående uten kirkemedlemskap (Ref.2.8.2000). Ville det være mulig for læstadianerne å ta sakramentene i egne hender, og samtidig få fortsette som medlemmer av statskirken?

De førstefødte definerte dåp utført på forsamlingshuset som en utvidelse av tradisjonen med hjemmedåp (Ref.2.8.2000). I samiske og læstadianske strøk har det vært vanlig å døpe barna hjemme eller på sykehus, og i ettertid fått dåpen stadfestet i kirken (Evjen 2003). Av referatet framgår det at de førstefødte la en strategi med sikte på at den nye praksisen med dåp på forsamlingshuset skulle hente legitimitet fra hjemmedåpstradisjonen. De hadde også satt ned en arbeidsgruppe som hadde avklart at det ikke var juridiske hindringer for å ta hånd om ritualene selv.

En måned etter møtet i Gratangen, sendte en predikant et brev til soknepresten i Ankenes der han ba om at dåp som var utført hos de førstefødte måtte bli innført i kirkens dåpsregister (Brev 4.9.2000). Vedlagt brevet fulgte dåpsritualet som var brukt; en oversettelse av dåpsritualet til kirken av førstefødte i Amerika, The old Apostolic Lutheran Church of America. Som begrunnelse for at de førstefødte mente seg berettiget til å få sin egen dåp innført i kirkebøkene, hadde predikanten lagt ved kopi av en intern korrespondanse i Dnk fra 1990, der biskopen i Sør-Hålogaland instruerte sine prester om at all hjemmedåp skulle innføres i kirkebøkene (Brev av 9.7.1990). Biskopens brev var skrevet ti år tidligere og var ment som en avklaring i forhold til at prestekontorenes fødselsregistrering var falt bort fra 1983. Det ble da nødvendig å sikre alle personopplysninger ved registrering av dåp. På denne bakgrunn instruerte biskopen sine prester om at ”all hjemmedåp nå skal innføres i kirkeboken”. De førstefødte anså dette brevet som relevant i denne nye situasjonen. Uttrykket ”all hjemmedåp” ble anvendt som støtte for å få dåp utført av predikantene innskrevet i kirkens bøker.

Henvendelsen var problematisk for presten på bakgrunn av en lovbestemmelse fra 24.6.1953 der det stod at hjemmedåp (nøddåp) utført

av andre enn presten, ikke skulle føres inn i kirkebøkene før barnet var brakt til kirken for stadfestelse av dåpen. Soknepresten henvendte seg til sin prost og ba om råd om hvordan han skulle forholde seg (Brev 12.9.2000). Prosten henvendte seg videre til biskopen og uttrykte at det var nødvendig å ta opp saken med predikantene (Brev 8.12.2000). Han viste til bestemmelsene i kirkens gudstjenestebok om at hovedregelen er at dåp skal skje i kirken mens menigheten er til stede. I de tilfeller der det er foretatt nøddåp, skal barnet etter forutgående avtale med presten bringes til kirken i forbindelse med en av de ordinære gudstjenestene, slik at dåpen blir stadfestet og kunngjort overfor menigheten.

Situasjonen var problematisk også for biskopen, ettersom han som embetsmann satt med tilsynsmyndighet overfor menigheter, prester og ansatte i Dnk. Han ble utfordret av de førstefødte som nå lot sine predikanter foreta dåp på forsamlingshusene etter et ritual som var blitt til i den læstadianske kirken i Amerika. De kirkelige ritualbestemmelsene er innenfor statskirken anordnet av kongen i henhold til § 16 i Grunnloven (Kirkerådet 2010:12). Den nye praksisen til de førstefødte var åpenbart i strid med intensjonene i de kirkelige bestemmelsene.

Den 17. februar 2001 ble det arrangert et møte mellom representanter for de førstefødte og biskopen i Sør-Hålogaland. Møtet fant sted på læstadianernes forsamlingshus på Ankenes. Det var biskopen som hadde bedt om møtet i forbindelse med at han var på visitas i Ofoten. Møtet ble referert av en av de tilstedeværende læstadianerne. De førstefødte gjorde det klart overfor biskopen at de ville åpne for at predikantene skulle forrette dåp, nattverd og konfirmasjon på forsamlingshusene, og at de ønsket å få barna innført som medlemmer i kirken. Det kom også frem på møtet at de førstefødte ikke ønsket at medlemmene i deres forsamling skulle være forpliktet til å bringe barna til kirke for stadfestelse av dåpen.

En av predikantene sa at ”den egentlige kirken er jo der de troende samles, og nå ønsket man å ta hånd om disse tingene selv”. De førstefødte sa at de ville stille folk i forsamlingen fritt i forhold til hvor de ville døpe sine barn og motta nattverd, og at ”alt skulle innføres uten tvang”. Biskopen på sin side sa ”at det alltid ville være spenninger i

Guds hus (kirken)”. ”Vi må kunne se stort på bruken av virkemidler og kunne ta hensyn til hverandre.”

Biskopen la vekt på at kirken vurderer hjemmedåp som nøddåp med nødvendig påfølgende stadfestelse i kirken, og han ville vite hvorfor forsamlingen praktiserte hjemmedåp. Etter at biskopen hadde fått de førstefødtes begrunnelse, skal han ifølge referatet ha sagt at det var ”et godt trekk at dåpen holdes i forsamlingen, i det kristne fellesskapet”.

Biskopen uttrykte ifølge referatet undring over interessen for å stå i en kirkebok når man ellers ikke ønsket å gjøre bruk av kirkens tjenester. Han ønsket imidlertid ikke å støte ut noen fra kirken som selv ikke ønsket det. Han ville bringe saken videre til sine kolleger i bispekollegiet for videre drøftinger. ”Selv ville han holde døren åpen og ikke sette ting på spissen.”

Den 31. mars 2001 skrev de førstefødte et offisielt brev til alle biskopene i Den norske kirke der de gjorde kjent sitt vedtak og begrunnet sin avgjørelse (Brev 31.3.2001). Brevet hadde karakter av å være et bekjennelsesskrift der læstadianerne gjorde rede for sitt syn på utviklingen i kirken samtidig som de redegjorde for sin egen forståelse av dåp og nattverd.

I en e-post fra de førstefødte til Dnk (17.3.2002) ønsket de å forsikre seg om at deres brev av 31.3.2001 til bispekollegiet var kommet fram. Dette av hensyn til deres videre drøftinger på de førstefødtes påskemøte. Ifølge denne e-posten skal to representanter fra de førstefødte ha lest opp brevet fra læstadianerne til bispekollegiet på et menighetsmøte i Ofoten 24.1.2002 der biskopen var til stede. Biskopen hadde uttrykt at han var ukjent med brevet.

Året etter følger en e-postkorrespondanse (18.8.2003) mellom de førstefødte og Dnk der først Sør-Hålogaland biskop ber om å få tilsendt kopi av brevet sendt 31.3.2001 fra læstadianerne til bispekollegiet. Dette fordi brevet ikke var å finne i bispearkivet. Biskopen hadde til hensikt å drøfte brevet i bispekollegiet. De førstefødte viser i sitt svar på ny til menighetsmøtet i Ofoten 24.1.2002 der brevet av 31.3.2001 var opplest og der biskopen ”etter eget ønske hadde fått en kopi.” Det fremkommer irritasjon hos de førstefødte i forhold til det de oppfatter som lemfeldig

behandling av deres brev. De forventet at Dnk forholdt seg korrekt etter forvaltningsloven ”så lenge Dnk fortsatt er statskirke.” Den utålmodigheten som kom til uttrykk viser at de førstefødte var i en prosess i sitt forhold til kirken, og at det var svært viktig å forsikre seg om at deres brev av 31.3.2001 var mottatt av bispemøtet. Dette var nødvendig før de gikk videre i egne drøftinger, og før de kunne orientere sine medlemmer om utviklingen i spørsmålet.

I dette tidsrommet ble det også foretatt dåp i det læstadianske forsamlingshuset på Håpet i Tromsø (Soknepresten i Grønnåsen. Brev 7.11.2002). Derved måtte også biskopen i Nord-Hålogaland ta stilling til hvorvidt dåp utført i forsamlingen skulle registreres i kirkebøkene. Spenningen mellom kirken og de førstefødte ble utløst da biskopen i brev av 5. desember 2003 instruerte sine prester om at all dåp som er utført av læstadianerne skulle føres i kirkebøkene. Biskopen definerte dåpen på læstadianernes forsamlingshus som en videreføring av tradisjonen med hjemmedåp. I brevet sa biskopen at dåp utenfor kirkehus forutsetter stadfestelse i kirken, men at dette er opp til foreldrene. Kirken forventer at foreldrene bringer barna til kirken slik at dåpen kan bli stadfestet. Han presiserte at dåp som er utført på forsamlingshusene er fullverdig kristen dåp dersom den er utført i den treenige Guds navn. Et tilsvarende brev ble sendt fra biskopen i Sør-Hålogaland 2. september 2004 etter at han hadde drøftet saken med prestene i sitt bispedømme i et møte 25. august samme år. Prestene ønsket samstemt at kirken skulle være raus og imøtekommende overfor de førstefødte. Spenningen var derved utløst. Bekymringen som kom til uttrykk på møtet i Gratangen i 2000 om at barna som var døpt av predikantene på forsamlingshusene ville bli uten kirkemedlemskap, viste seg ubegrunnet.

Måten de to biskopene i Nord-Norge forholdt seg til de førstefødtes nye praksis på, skapte ro om spørsmålet i forhold til de førstefødte. Læstadianerne kunne endre praksis uten å møte motstand fra kirkelige hold. Biskopene stilte ingen krav utover at det er foretatt dåp i ”den treenige Guds navn.” De førstefødte endret praksis, men fikk samtidig fortsette som fullverdige medlemmer av kirken.

PÅ VEI MOT INSTITUSJONALISERING

I sitt brev til biskopene i 2001 argumenterer de førstefødte åpent og gjennomgående mot kirkens teologi om dåp og nattverd, mot kirkens syn på kvinnelige prester og homofile, og mot bruken av moderne virkemidler i gudstjenesten. De hevder at kirken har sviktet den reformatoriske arven ved å innlede økumeniske samtaler med Den katolske kirke og tilnærme seg katolikkenes syn på nattverden. De hevder også at deres forslag ikke ble lyttet til da kirken i tiden etter 1977 gjennomførte revisjoner av liturgi og salmebok, og at kirken på den måten har vist en ekskluderende holdning.

Følelsen av fremmedgjøring øker i takt med at nye elementer trenger seg inn i kirken, ikke bare i forkynnelsen, men også i gudstjenesteform. Andaktsfølelsen tas bort, og det skygges for budskapet. Forslag fra vår side, både i den siste liturgisaken (1977) og i høringssaken om den nye salmeboken (1985), der vi ba om å få beholde kjære salmer, ble ikke tatt til følge (Brev 31.3.2001).

De førstefødte lister opp en vedvarende tilstand av konflikter som toppet seg i spørsmålet om homofili. ”Følgene av dette er at levende kristne finner lite åndelig næring i kirkens forkynnelse, og kirkesøkningen avtar.” Dette har påført deres medlemmer en permanent samvittighetskonflikt. Tiden var derfor inne for å ta sakramentene i egne hender. Dette fordi ”folkets åndelige arv, Kristi og apostlenes lære ødes av Den norske kirke.”

Bibelen og kirkens bekjennesskrifter tilskrives stor autoritet hos de førstefødte, og gir rammeverket for deres argumentasjon. I en situasjon der de mener det skjer en ”utglidning” i forhold til skrift og bekjennelse, hevder de at det nå er de førstefødte som holder fast på kirkens arv (Ref. 2.8.2000). Eldre kirkelige ritualer og salmebøker tilskrives autoritet som mer opprinnelige og sanne. Argumentasjon følger et mønster der de førstefødte hevder å være mer bekjennelsestro enn kirken. Når kirken svikter er det de førstefødte som gjenstår som ansvarlige kristne og som viderefører arven fra de gamle, fra kirkens fedre.

Følgelig er det de som nå er verdig til å forvalte de hellige handlingene.

De førstefødte er kritiske til kirkens syn på dåpen slik det kommer til uttrykk i kirkens dåpsritual, der det heter at barnet blir født på ny og gjort til Guds barn i dåpen. Deres oppfatning er at barnet allerede er Guds barn fra fødselen, og at dåpen er et tegn som bekrefter denne status. ”Enhver ordning for dåpen som gir uttrykk for at det udøpte barn er usalig, og at hele den nye fødsel skjer i barnedåpen, må da føre til samvittighetskonflikt” (Brev 31.3.2001).

De førstefødte hevdet at barna i dåpen ikke er gjenfødt ”med smerte.” Etter deres oppfatning skjer den smertefulle gjenfødselen i den personlige omvendelsen, ikke i dåpen. Dette synet bygger på Læstadius teologi om at gjenfødselen skjer gjennom en religiøs erfaring der mennesket først blir vakt og går inn i en tilstand av sorg og anger før det blir gjenfødt. Læstadius fremstilte stegene i frelsens orden som en vei med åtte stasjoner fra sorgløshet, gjennom vekkelse, sorg, anger og syndsbejennelse til frelse, og han la vekt på at den som ville bli salig måtte erfare alle stadiene i sitt eget liv (Læstadius 1984:254).

Begrepene samvittighet, samvittighetsgrunner og frihet er sentrale i de førstefødtes argumentasjon når de begrunner hvorfor de ikke vil døpe barna sine, delta i gudstjenester og ta del i nattverden i kirken. ”Fra flere hold var det kommet et ønske om å begynne med dåp på forsamlingshuset, da det viser seg at flere unge av samvittighetsgrunner ikke ønsker å døpe sine barn i Kirken” (Ref. 2.8.2000). Også i møtet med biskopen ble det å delta i kirkens gudstjenester fremstilt som et samvittighetsspørsmål.

Det er nå et samvittighetsspørsmål fra læstadianerne om å kunne delta i enkelte kirkelige samvær. Det tas nye virkemidler inn i kirken, men det eneste grunnlaget er Guds ord og troen på Kristi forsoning. Kun Ordet alene, og ikke leker og aktiviteter (Ref. 17.2.2001).

I brevet til bispekollegiet i Dnk står begrepet frihet sentralt.

På noen steder har vi erfart at det under nattverden uanmeldt dukker opp

kvinnelige medhjelpere. En ubehagelig uro melder seg alt oftere både før og under gudstjenesten. Hva kommer nå til å skje? Det skulle da ikke være vanskelig å forstå at friheten og freden som et Guds barn ønsker å føle i Guds hus, alt sjeldnere oppleves i kirken (Brev 31.3.2001).

Begrepene som brukes, kan spores til diskurser om samvittighets- og trosfrihet knyttet til moderniseringsprosessene på 1800-tallet. De førstefødte benytter begrepene for å legitimere at de tar sakramentene ut av kirken, i tråd med 1800-tallets protester mot statskirkens monopolstilling. Begrepene brukes samtidig i en reaksjon mot de endringsprosesser som skjer i kirken, og i samfunnet for øvrig. Ved å ta sakramentene i egne hender får de førstefødte uttrykt protest mot kirken og samtidig skjermet seg for samfunnsendringene.

Et vesentlig ankepunkt fra de førstefødte er at loven og omvendelsen ikke lenger forkynnes i kirken.

Det tveeggede Guds ord, med forkynnelse av loven til omvendelse og evangeliets trøst til syndenes forlatelse, er i kirken langt på vei blitt erstattet av nådens forkynnelse uansett sjeletilstand. Forkynnelsen om helliggjørelsen, om forsakelse og vandring i henhold til Kristi og apostlenes lære, taper sin kraft (Brev 31.3.2001).

Hos de førstefødte er den religiøse omvendelsen utviklet som en egen praksis. Det å ”gjøre bedring” er ritualisert og skjer som en følge av predikantenes forkynnelse (Norwich 2004:74,88). Predikantene har kompetansen til å vekke til syndenød og siden gi syndenes forlatelse. For å oppnå status som kristen må man gjennomgå en personlig omvendelse og vedlikeholde denne. Dette har gitt predikanten og forsamlingen et selvstendig rituel instrument i forhold til kirken og prestenes ritualpraksis.

Når de førstefødte starter egen sakramentsforvaltning utvider de sitt tilfang av maktressurser som kristen menighet. Predikantene besitter fra før den åndelige ledelsen og regisserer den ritualiserte omvendelsen. Når de førstefødte gjennomfører denne endringen uttømmer de samtidig

det meste av sin mulighet til protest mot kirken. Det er nå kun kirkebokføring og formelt medlemskap som knytter bevegelsen til Dnk.

LEDELSE OG LEDELSESSTRUKTUR

Referatet fra møte i Gratangen (2.8.2000) viser at de førstefødte allerede på møtet med Lappmarkens predikanter i Narvik (25.2.2000) hadde besluttet at de selv ville ta hånd om sakramentene. Samtidig gjorde de det klart at det ikke var tjenlig å melde seg ut av kirken. Det siste var like viktig som det første. Begge deler var forankret i beslutninger hos ledelsen i Gällivare. Møtet i Gratangen der 46 ledere var til stede, ga sin akklamasjon og stadfestet det den øverste ledelsen hadde besluttet.

Muligheten for at Dnk ikke ville føre dåp utført på forsamlingshuset i kirkens bøker, skapte frykt hos de unge for at det ville bli et skille i forsamlingen, mellom de som var døpt i kirken og ble kirkemedlemmer og de som var døpt på forsamlingshuset og som derved risikerte å bli stående uten medlemskap. Dette skapte et trykk i retning av å få kirken til å akseptere de barna som predikantene hadde døpt som medlemmer.

De førstefødtes ledere la i sin argumentasjon vekt på at det var de unge som ønsket å få en egen sakramentsforvaltning på forsamlingshuset. Dette argumentet ga legitimitet innad i bevegelsen for å endre praksis. Hensynet til de unge ble også brukt som argument overfor biskopen og prestene.

Det som synes klart er at lederne ønsket å få hånd om sakramentene, men at de samtidig ville unngå å måtte gå til det skritt å etablere seg som eget kirkesamfunn. Dette lyktes de med, og antakelig visste de det på forhånd. Det framgår av referatet fra møtet i Gratangen (17.2.2000) at de førstefødte på forhånd hadde gjort undersøkelser som bekreftet at det ikke var lovmessige hinder for å ta sakramentene i egne hender. På den bakgrunn fremtrer argumentasjonen mot kirken mer som et spill enn en kamp om realiteter. Ledelsens ønske om å ta hånd om sakramentene, ble kamuflert i en retorikk mot kirkens teologi og praksis. Det man står tilbake med er ledelsens uvilje mot å etablere et kirkesamfunn. Samtidig har de demonstrert sin maktposisjon overfor

Dnk og egen forsamling. Predikantene har også fått tillagt ytterligere en formal funksjon ved å forestå kirkelige ritualer. Slik sett har de fått en bekreftelse på at det er de som forvalter den kirkelige arven på en rett måte.

Ledelsen hos de førstefødte er selvsupplerende. Nye ledere utpekes av predikantrådet på grunnlag av karismatisk egnethet og troskap mot Bibelens lære. Larsen (1995:91) har påpekt at man kun benytter valgte styreverv når det gjelder praktiske oppgaver knyttet til forvaltningen av forsamlingshusene. Myrvoll (2010:115) har funnet at forsamlingen utøver en form for kontroll og maktfunksjon overfor predikantene. Menigheten viser at de aksepterer de som utpekes i den grad de blir lyttet til og blir benyttet som sjelesørgere. De førstefødte har en sterk ledelse som ut fra moderne krav til ledelse fremtrer som uformell. Det samme gjelder kontrollmekanismene som i stor grad er basert på uskrevne og usagte konvensjoner, både når det gjelder regler og sanksjoner. De førstefødte har i liten grad presentert seg selv offentlig. I den grad det skjer, er det i hovedsak gjennom småskrifter der bevegelsen medierer sin historie med siktemål å bygge opp om ledernes autoritet (Andreassen 2011).

Den uttalte protesten mot kirken er et vesentlig element i de førstefødtes vedlikehold av egen identitet, og er konkret rettet mot utviklingen i kirken med hensyn til likestilling mellom kjønnene og homofiles rettigheter. Protesten mot "utglidningene i kirken" innebærer samtidig et viktig hensyn som ikke er uttalt. I en situasjon der de førstefødte gradvis forlater sin posisjon som protest- og fornyelsesbevegelse, vil ledelsen kunne få en mer kritisk oppmerksomhet fra sine egne. Ved å fortsette som medlemmer av Dnk, unngår de førstefødte å sette på spill sin uformelle og patriarkalske lederstruktur ved å måtte utvikle nye strukturer som er tilpasset et moderne organisasjonsmønster med hensyn til valg, ledelse og økonomiforvaltning. De førstefødte gir ingen eksplisitt begrunnelse for at de ønsker å fortsette som medlemmer av Dnk innenfor rammen av materialet. En organisering som eget kirkesamfunn vil imidlertid kunne utfordre ledernes maktstilling og medføre tilpasninger til de endringsmønstrene som gjør seg gjeldende i Dnk, og i samfunnet for øvrig.

DE FØRSTEFØDTES RITUALER OG SELVPRESENTASJON

Etter at de førstefødte i 2003 hadde forsikret seg om at deres brev (31.3.2001) hadde nådd biskopene, kom man til et vendepunkt. Bevegelsen ble nå mer opptatt av å informere konstruktivt om sin egen identitet og virksomhet. I forbindelse med de førstefødtes sommerstevne i 2004, var brevet til biskopene omarbeidet til en helsides annonse. Denne ble publisert i avisa Lofotposten 23. juli 2004, samme dag som stevnet (23.–27. juli) åpnet. Til dette stevnet var det ventet ekstra stort frammøte fordi man skulle få besøk av predikanter fra ”moderforsamlingen i Lappmarken”. I annonsens innledning sier de førstefødte at ”med denne artikkelen ønsker vi å gjøre kjent hva læstadianerne står for. I en tid med stor åndelig forvirring er det mange som spør etter et fast holdepunkt for sitt liv”. Deretter informeres det om at biskopene i Dnk er varslet i brev og møter om at ”de Førstefødte har sett det nødvendig å foreta kirkelige handlinger som dåp, nattverd og konfirmasjon i sine egne forsamlingshus”. Derved hadde de fått orientert sine egne og offentligheten om sin nye status som sakramentsforvalter, og de hadde fått sin nye posisjon stadfestet gjennom nærvær og deltakelse fra de eldste i Lappmarken.

Menighetene i Skandinavia har hatt menigheten i Amerika som forbilde og sett den muligheten som ligger i å bygge opp et eget kirkesamfunn på læstadianske teologiske premisser. Etter 2000 har de førstefødte utviklet et fullstendig sett med ordninger for dåp, konfirmasjon og nattverd (De førstefødte. Udatert hefte). I ritualet for dåp som de førstefødte i dag benytter, er barnets frelse knyttet til ”forsoningsnåden” som forvaltes av menigheten. Tryggheten til barnet og foreldrene ligger i det å bli tatt opp i menigheten, ikke i selve dåpshandlingen. Menigheten er konstituert gjennom utvelgelse og kallelse, og barnet får i dåpen stadfestet nådens pakt som menigheten i utgangspunktet forvalter. Når barnet tegnes med korsets tegn sier predikanten: ”Ta i mot dette hellige kors i ditt hjerte.” Dette uttrykker at gjenfødselen fullendes gjennom livsløpet i personlig anger og bot.

I presentasjonen som forsamlingen ga ut i 2010 benevner de førstefødte sine møter som gudstjenester, tidligere ble de kalt samlinger. De

sier at de i likhet med forsamlingene i Amerika har egen sakramentsforvaltning (De førstefødte 2010). Som samlende betegnelse på sin virksomhet bruker de ordet menighetsarbeid. De har adoptert den kirkelige språkbruken i sin omtale av egen virksomhet. De førstefødte fungerer i dag i praksis som et autonomt kirkesamfunn innenfor rammen av Dnk, og ikke som en autonom gruppe, slik det er lang tradisjon for i læstadiansk sammenheng.

AVSLUTTENDE UTSYN

De førstefødte har gradvis beveget seg i retning av å fremstå som et eget kirkesamfunn. Dersom bevegelsen velger å etablere seg som selvstendig kirke, vil de miste sin posisjon som *ecclesiola in ecclesia*, den lille kirken som kan vedlikeholde sin identitet innenfor og i et motsetningsforhold til den store kirken. Bevegelsens identitet som protestbevegelse er tonet ned. Etableringen av en egen sakramentsforvaltning kompensere for det forholdet at kirken betyr stadig mindre i den læstadianske retorikken og i vedlikeholdet av egen identitet. Sakramentsforvaltningen bidrar til å befeste predikantenes og ledelsens sterke stilling i bevegelsen, og sikrer kontroll med den meningsdannelsen som følger ritualene.

Hvor går veien videre for de førstefødte? Bevegelsen har til nå videreført den lojalitet til øvrigheten som kjennetegner luthersk-pietistiske vekkellesbevegelser. Ifølge stortingsforliket om statskirken 2009–2013 (Kulturdepartementet 2008) vil det skje endringer som vil gi Dnk en løsere tilknytning til staten. Kongens kirkestyre vil opphøre, likevel vil kirken fortsatt være finansiert av stat og kommune. Samtidig pågår en prosess der staten avklarer sin framtidige religionspolitikk. I 2010 satte regjeringen ned et utvalg (Stålsett-utvalget) som utredet statens religionspolitikk (Kulturdepartementet 2010). I mandatet het det at staten og tros- og livssynssamfunn står i et gjensidig forpliktende forhold. Den videre politiske behandlingen vil avklare om statens framtidige religionspolitikk vil medføre betingelser, for eksempel knyttet til spørsmål om demokrati og likestilling. Tros- og livssyns-

samfunn mottar i dag støtte og opplæringsmidler etter medlemstall. Dersom de førstefødte vil gå videre i retning av å bli et eget trosamfunn, vil de i større grad måtte fremstå synlig som organisasjon, og ta stilling til de betingelser som følger offentlig støtte. Kirkens saksbehandling i forhold til de førstefødte tyder på at Dnk beveger seg i retning av å fungere som overbygning for grupperinger som er ulike med hensyn til teologisk praksis og religiøse og politiske holdninger. Til nå har de førstefødte fungert som en gruppe innenfor kirken, og derved tiltrukket seg liten offentlig oppmerksomhet i spørsmål om teologi, ledelse, kvinnesyn og holdning til homofile. Det gjenstår å se om de kommende endringene innebærer et tidsskille der de førstefødte velger å etablere seg som eget kirkesamfunn, eller om bevegelsen fortsatt vil se seg tjent med å være en del av Den norske kirke.

PRIMÆRKILDER

Biskopen i Luleå stift. Brev fra biskop Rune Backlund, datert 4. januar 2001, til representanter för den Västlaestdianska församlingen (Bibliotekets referanse: 99 BI2000-0265).

Den opprinnelige apostoliske lutherske læstadianske forsamling (De førstefødte). Brev datert 7. oktober 1982 til Sør-Hålogaland bispedømmeråd.

Den opprinnelige apostoliske lutherske førstefødtes menighet i Sverige. Brev datert 17. april 1994 til Svenske kirkens bispemøte og kirke-møte (norsk oversettelse).

De førstefødte. Brev av 11. september 1994 fra predikantene i Ofoten til forsamlingene i Norge. Vedlegg: En uttalelse om homofil praksis. Forfattet av Lappmarkens eldste, oversatt til norsk.

De førstefødte. Brev datert 20. august 1995 til Den norske kirke v/Kirkerådet.

De førstefødte v/Alvin Nystad. Brev til soknepresten i Ankenes datert 4. september 2000. Melding om dåp. Vedlegg: Brev fra biskopen i Sør-Hålogaland til prestene datert 9. juli 1995. Dåpsritualet til The old Apostolic Lutheran Church of America.

- De førstefødte. Brev av 31. mars 2001 til bispekollegiet, Den norske kirke.
- De førstefødte. ”Den åndelige nøden er stor blant mange mennesker i vårt land”, annonse i *Lofotposten* 23. juli 2004.
- De førstefødte. E-post datert 17.3.2002 til Sør-Hålogaland biskop.
- De førstefødte. E-post datert 18.8.2003 til fungerende biskop i Sør-Hålogaland.
- De førstefødte 1992. Informasjon. Av tro til tro. Læstadianismen. Fjell. Appell forlag.
- De førstefødte 2010. Læstadianismen – en levende vekkellesbevegelse. En kort orientering om De førstefødtes menighet og dens virksomhet. Utgitt 1. februar.
- De førstefødte. Møtereferat, datert 2.8.2000. Gratangen forsamlingshus.
- De førstefødte. Møtereferat, datert 17.1.2001. Kvitsandøra forsamlingshus.
- De førstefødte. Ordninger for dåp, konfirmasjon og nattverd. Udatert.
- De førstefødte. Ritual ved barnedåp. Fra salmeboken til The old Apostolic Lutheran Church of America. Norsk oversettelse.
- Den norske kirke, bispemøtet, 21.2.2011. Protokoller fra bispemøtet (BM: 19/01:13/03:22/03:4/04:16/04: 33/04:01/05.).URL: <http://www.kirken.no> (nedlastet 12.12.2010).
- Den vesterländska læstadianska församlingen (De førstefødte i Sverige). Brev datert 9. 12. 2000. Til biskop Rune Backlund.
- Kirkerådet 2010. Lovsamling for Den norske kirke. 8. Utg. Oslo: Kirkerådets kommunikasjonsavdeling.
- Kulturdepartementet 2008. Forlik om stat og kirke. Pressemelding. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/pressesenter/pressemeldinger/2008/forlik-om-stat-kirke.html?id=507123> (nedlastet 10.12.2010).
- Kulturdepartementet 2010. Tros og livssynspolitisk utvalg. Mandat. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dep/styrer-rad-og-utvalg/tros-og-livssynspolitisk-utvalg.html?id=630166> (nedlastet 10.12.2010).
- Nord-Hålogaland biskop. Brev datert 5. desember 2003 til presteskapet i Nord-Hålogaland.

- Prosten i Ofoten. Brev av 8. november 2000 til Sør-Hålogaland biskop.
Soknepresten i Ankenes. Brev datert 12. september 2000 til Sør-Hålogaland biskop.
- Soknepresten i Grønnåsen. Brev datert 7. november 2002 til Nord-Hålogaland biskop. Påtegning fra Domprosten datert 20.11.
- Soknepresten i Grønnåsen. Brev datert 17. september 2003 til Nord-Hålogaland biskop.
- Sør-Hålogaland biskop. Brev datert 9. juli 1995 til prestene.
- Sør-Hålogaland biskop. E-post datert 18.8.2003 til de førstefødte.
- Sør-Hålogaland biskop. Brev datert 2. september 2004 til presteskaper i Sør-Hålogaland.
- Sør-Hålogaland biskop. Møtereferat. Datert 25. august 2004.

SEKUNDÆRLITTERATUR

- Andersen, Niels Åkerstrøm 1999. *Diskursive analysestrategier*. København: Nyt fra Samfundsvidenskabene.
- Andreassen, Bengt-Ove 2011. "History as self mediation: The case of the Firstborn Laestadians" i *Acta Borealis* 1/2011.
- Evjen, Bjørg 2003. "Hjemmedåp i det flerkulturelle Nord-Norge" i S. Skarstein (red.), *Dåp og død*. Vadsø: Vadsø museum – Ruija Kvenmuseum.
- Foucault, Michel 1999. *Seksualitetens historie 1. Viljen til viten*. Oslo: Pax.
- Grane, Leif 1972. *Confessio Augustana*. København: Gyldendal.
- Koselleck, R. 1985. "The Historical-Political Semantics of Asymmetric Counterconcepts" i R. Koselleck, *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Cambridge: The MIT Press.
- Larsen, Halvard 1995. I verden, men ikke av verden: Tilbaketrekning eller deltakelse i samfunnet – et pietistisk dilemma i læstadiansk kontekst. Universitetet i Bergen. Hovedoppgave i kristendoms-kunnskap.
- Læstadius, L. L. 1984. *Prekensamling I, Narvik*. Tromsø: Bjerrings Bok- og Aksidenstrykkeri.

- Myrvoll, Marit 2010. "Bare gudsordet duger": Om kontinuitet og brudd i samisk virkelighetsforståelse. Universitetet i Tromsø. Doktoravhandling i sosialantropologi.
- Norwich, Torgeir 2004. Teologi i et etnisk sammensatt landskap. Stensilserie D nr. 02, Institutt for religionsvitenskap, Universitet i Tromsø.
- Sivertsen, Dagmar 1955. *Læstadianismen i Norge*. Oslo: Forlaget Land og Kirke.
- Thorkildsen, Dag 1998. "Vekkelse og modernisering i Norden på 1800-tallet" i *Historisk tidsskrift* 2/1998.

ABSTRACT

The focus of this article is the relationship between the Church of Norway and the part of the Laestadian movement called the Firstborn group. Since the Laestadian movement reached Ofoten and southern Troms around 1850, the movement has developed inside the framework of the Church of Norway. In 2000 the Firstborn decided to let their own preachers practice the sacraments in their own chapels and congregations. This was a protest against the development in the Church of Norway regarding theology and practice. Even so, the Firstborn decided that they wanted to remain members of the Church of Norway, which was then still officially connected to the state. The authorities of the Church of Norway allowed them to do this. In the article, the author discusses why the Firstborn are reluctant to leave the Church of Norway and establish a free community or a church of their own. The answer to this question is that changes in the Firstborn's way of organising the group may threaten the position of the leaders and split the group.

KEYWORDS: sacraments; authority; identity; church membership; Firstborn; Laestadianism; Church of Norway.